

Állva meghalni

■ BESZÉLGETÉS BAGOSSY LÁSZLÓVAL ■

– *Induljunk ki legutóbbi rendezésedből. Az arab éjszaka olvasva száraz és lapos darabnak tűnik, bár benne van egy szürreális olvasat lehetősége. Nekem meglepetést okozott a ti mágikus előadásotok a Madách Kamarában, annál is inkább, mert a stuttgartiak egyébként érdekes fölfogása azt a száraz német stílust képviselte, amely megfelel a német új dramaturgia legtöbb darabjának.*

– Szerintem *Az arab éjszaka* már olvasva is csodálatos mű, valódi kis gyöngyszem, ahogy mondani szokás; képes teljesen magával ragadni az olvasót, és amikor elkezdtem csinálni, nem az volt a kérdés – ahogy a legtöbb kortárs mű esetében –, hogy ki tudok-e hozni belőle valamit, hanem az, hogy sikerül-e felnőnom a feladathoz. Száraznak érezted a stuttgarti előadást?

– *A tiedhez képest mindenképp.*

– Pedig kifejezetten játékos, fantáziadús és látványos előadás volt. Én csak videón láttam, de a pesti vendéjáték állítólag nagyon sikeres volt. Kizárólag elragadtatott véleményeket hallottam róla.

– *Nem azt mondtam, hogy nem tetszett, hanem azt, hogy a szöveg első, fõlszíni rétege mûködött benne. Rendkívül flott színészek játszották, sok humorral, a verbalításra építve, amiben nem éreztem különösebb mélységet. Ez nem értéktétel, inkább leírás. Ehhez képest a ti előadásotok, nem tudok jobb szót, anyagszerű volt, „humusszal” telítődött. Költői és mágikus volt.*

– A stuttgartiak vendéjátéka viszonyítási pont lett azok számára, akik látták. Ascher például egészen frissen olvasta a szöveget, nagyon meg is szerette, és végül azért nem rendezte meg, mert túlságosan erős hatással volt rá a német előadás. Kétségtelen, hogy eddig nemigen tudtuk „überelni” azoknak a nézőknek az élményeit, akik ismerték a stuttgarti változatot. Ez alól kizárólag maga a szerző, Roland Schimmelpfennig és ezek szerint te jelentetted a kivételt.

– *Meglepő hallani, hogy egy vendéjáték ennyire tud hatni. Utoljára több mint harminc éve hallottam ilyesmit, amikor Brookék jártak itt. Nem látom, hogy a szakmában bármi visszhangot keltene azon a néhány emberen kívül, akik eljárnak az ilyen eseményekre. Nem tartod furcsának, hogy ez a mi elszigetelt színházunk, amelyet itthon nagy*

ritkán ér egy-egy váratlan „idegen” hatás, ilyen fatalista módon képes befolyásolni a recepciót egyetlen előadás erejéig?

– *Vannak izlésformáló autoritások, akiknek a véleménye rendszerint sokat nyom a latban. Ascher is ilyen. Hihetetlenül érdeklődő, kíváncsi ember (nekem már a főpróbámat megnézte), a véleményét pedig mindig nagyon szuggesztíven, kertelés nélkül és pontosan képes megfogalmazni. Revelatív észrevételei szoktak lenni. Velem nagyon jól tett azzal, hogy nem happolta el a darabot*

előlem. Ő viszont valószínűleg nem járt jól, mert ez a mű olyan kalandokra kényszeríthette volna, amelyek túlmutatnak az ő színházi rutinján.

– *Azt mondtad egy interjúban, hogy első olvasásra nem érintett meg a darab.*

– *Mert egy olvasási dömping kellős közepén csak itt-ott bele-néztem. Az előadást sem értheti meg az, aki tíz percet késik, vagy kihagy belőle tíz percet. Ezt a mesét „egy szippantásra” kell magunkba nyomatni. Hála Szilágyi Marinak, a Kortárs Drámafesztivál létrehozójának és a fordító-nak, Perczel Enikőnek, amiért kitartóan ostoroztak a darabbal kapcsolatos korlátoltságom miatt. Aztán amikor a munkatársuk lettem *Az arab éjszaka* című kortársdráma-kötet létrehozásában, akkor már fizetve voltam azért, hogy rendesen olvassak, és meg is történt az igazi találkozás. Teljesen lenyűgözött. Azonnal látni akartam a stuttgarti videót. És miközben néztem, világossá vált, hogy én egészen másképp olvastam a darabot, mint a stuttgartiak.*

– *A szakmai visszhang, ha van egyáltalán, meghatározott közegbe helyez minden produkciót. Mi a helyzet a közönséggel? Bejárás esténként megfigyelni, hogy az az elfogulatlan néző, aki először találkozik a darab-bal, és nem látta a stuttgarti előadást, hogyan fogadja?*

– *Minden előadáson ott vagyok. Két, két és fél órával előbb be-érkezik a társaság, és végighaladunk az egész előadáson fény-hanggal. Üres ház előtt, teljesen magunkba merülve. Kínomban „jögázásnak” szoktam nevezni ezt a dolgot, mert mindig irtóztam a színházi hókuszpókuszoktól. Ahogy Mnouchkine-ék megcsó-kolják a színpadot, mielőtt fellépnek rá stb. De rá kellett jönnünk, hogy csak így tudunk megfelelően felkészülni, és akusztikailag,*

technikailag is belőni az estét. Az öltözőben lazán, kávé mellett, fotelokban heverve „összelökni” – úgy nem ment. Rettenetes mennyiségű végszó. Rengeteg megoldandó belső feladat. Össze kell rendeznünk hozzá a gondolatainkat. És ezek a lusta színeszek, ahogyan MGP nevezte őket, minden előadás előtt ilyen hosszú időt szánnak a felkészülésre. Amikor egyetlenegyszer megengedték maguknak, hogy csak egy rendes másfél órás szövegösszemandót tartsanak, az előadón mindenki egészen más-honnét, sokkal „kijebbről” szólalt meg, szinte egyenesen a közönséghez. És a sikerük sokkal kitapinthatóbb volt, persze. Mert ilyenkor cinkossá válik a viszony. És a néző – ahogy a stuttgariak előadásán is látni lehetett – nagyon szereti az ilyesmit. Csakhogy a mi előadásunk egészen máshogy van hangolva.

– *Ezzel elismered: a közönségnek többlet-erőfeszítésre van szüksége, hogy ebbe a formavilágba beleélje magát. Beszéltem nézőkkel, derék értelmiségiekkel, akik meg voltak hőkkenve, és azt mondták, hogy ez rádiójáték, nem színház...*

– Pedig nem véletlen, hogy eddig minden rádiójáték-kísérlet kudarcba fulladt...

– *Próbáltam meggyőzni őket, de tudomásul kell venni, hogy az empátikus – nem ellenséges – közönségben is erősen él az ellenállás az olyan színházzal szemben, amelynek a befogadásáért meg kell dolgozni.*

– Én egyáltalán nem szeretném, hogy a nézőnek „meg kelljen dolgoznia a befogadásért”. Én sem szeretek megdolgozni érte. Nagyon sok olyan színházi élményem volt, amikor intoleráns, lusta, gonosz-rossz hangulatban érkeztem előadást nézni, és eszemben sem volt „megdolgozni a befogadásért”. Aztán egyszer csak megérintett valami, le tudta kötni a figyelmemet, és az előadás képes volt kisöpörni belőlem azt a rengeteg szart, amivel odamentem. Ez az egyik dolog.

A másik, hogy tapasztalataim szerint az előadásunk egyáltalán nem a műveltségük vagy a színházi vájtfulnessük mentén osztja meg a nézőket. Ez a történet ugyanis nem bonyolult, és nem igényel különleges pallérozottságot. Mégis majdnem mindig hazamennek néhányan. Másra számítanak. Valami szaladgálásra. Volt, amikor tízen-tizenöten is elhagyták a nézőteret, nagy székcsoporttal, káromkodással, a becsapottság tehetetlen, keserű érzésével a szívükben. A többség azonban jól érzékelhetően velünk van.

– *Nyilvánvaló, hogy az előadás része a Madách Kamarában beindult kis lépések taktikájának, annak, hogy megpróbál a konvencionális színháztól a művész-, elit- (egyik elnevezés sem jó), mondjuk így, a kortárs nyelven megszólaló színház felé haladni. Mennyire tudatos ez a szándék, ki van-e mondva, hogy ilyen típusú darabot kell keresni?*

– Nincs kimondva. Az igényes, gondolkodó színház iránti vágy van kimondva. Mácsai nagyon szerette *Az arab éjszakát*, de nem egyből bólintott rá. Nyilván neki többféle szempontot kell figyelembe vennie, mint nekem. Én viszont tudok empátikus lenni az igazgatóimmal, ha látom rajtuk a szakmai elkötelezettséget. Mácsain látom. Nagyon jól próbáltunk, és nem hiszem, hogy megbánta volna a döntését. Kérdés viszont, hogy egy négyszáz férőhelyes színházban hány-szor lehet eljátszani egy ilyen előadást. Nem lehet tudni, hogy az átmenet, a közönség kicserélődése vagy átforgalmazása hogyan megy majd végbe, reális dolog-e. Tényleg csak arról van-e szó, hogy az egyik közönséget be kell hozni, a másikat meg el kell üldözni? Kicserélni néhány fejet az Ezerfejű Cézaron? A Katona, amely úgyszólván nemzeti intézmény, évtizedes tradíciókkal, napról napra érzékelheti a közönség romlását, pusztulását, és azt, hogy a formálására már nincs akkora befolyással, mint korábban. Számomra megdöbbentő például, hogy a *Motel*t le kell venni a műsorról. Nyilván egyeztetési problémák is adódtak, de a jegyeket tényleg nem lehetett rá eladni. Szerintem a *Motel* az utóbbi idők egyik legtehetségesebb előadása volt a Katonában. A játzómaguk is annyira érdekelték voltak benne, és annyira a helyükön voltak minden poszton, hogy öröm volt nézni. Beleolvastam néhány kritikába, és a kritikusok nem győztek fanyalogni. Hogy blöff, és hogy kibírhatatlanul hosszú. Kétségtelen, én egy rövidi-

tett, letisztult változatot láttam, de akkor sem hiszem el, hogy ne lehetett volna érzékelni ezt a karakteres, erős hangot. Ezt az ördögi humorral elővezetett filozófiát a szétszedhető világunkról, amely ontja a felfedezéseket a mikro- és makrokozmosz világából, de az új meg új felfedezések mögött megint csak a megoldhatatlannak tűnő kérdések garmadája és végeredményben a semmi néz vissza ránk. Szép konklúzió volt a darabjaira hulló díszlet meg az a diszkrét kis téboly, amellyel az előadás véget ért. Mindamelllett le kellett venni a műsorról, ami azt mutatja, hogy vannak tehetséges dolgok, amelyek még egy olyan jól bejáratott közönséggel sem működnek, mint a Katonáé.

– *Szerinted ennek mi az oka?*

– Nyilván a színház nem tud már megküzdeni azzal a pusztítással, ami az agyakat a nap további huszonkét órájában éri. Ma reklámosok, médiszakemberek és politikusok nevelik a színházénál sokkal hatékonyabb eszközökkel a népet. Hihetetlen, hogy milyen reakciókkal lehet találkozni még a Katona nézőterén is. Az pedig, hogy a *Koccanás* ekkora siker, számomra maga a döbbenet. Csodálkozom, hogy egy ennyire gyenge irodalmi művet a Katona egyáltalán felvállalt. Nyilván a kortárs magyar drámák és a mai magyar valóság bemutatásának vágyától vezérelve. Alig akartam elhinni, hogy azok a mondatok, amelyeket hallok, tényleg elhangzanak. Ahogy Móricka elképzei a mai magyar életet. Persze a tehetséges társulat sok mindent hitelesít a nézők szemében. Amiről a főpróbán még azt éreztem, hogy nem lehet majd bemutatni, az most operettsiker. A *Motel* pedig nem megy, el kell tűnnie.

– *Ebben nem értek veled egyet. Két merőben eltérő színházi nyelvről van szó, nem hinném, hogy a kettőt ki kellene játszani egymás ellen. A Motel kilép a Katona tradícióiból, s része annak a szükséges stiláris útkeresésnek, amely nem mindig hozott eredményt, lásd régebből Menzel *Gozziját* vagy a Roberto Zuccót...*

– A Roberto Zucco súlyos rendezői tévedés volt, nem pedig stiláris útkeresés...

– *...a Koccanásról sokkal jobb a véleményem, nem állítom, hogy a szöveg különleges irodalmi minőség, szándékosan nyers és primitív, mint az a világ, amelyet ábrázol, és amelyre ironikus, keserű fintorral rálát. Ez természetesen nem egy elemelt, hanem szimpla világ. A Motelé pedig elemelt és stilizált.*

– Spiró egy csúcserőtelmeségi attitűdjéből próbál a világunkra tekinteni, amit én, aki tanulmányaim során (Krléztől Shakespeare-ig) már sokszor haszonélvezője voltam az ő szellemi potenciáljának, simán el is fogadnék, ha volna öniróniája. De a Parnasszusról szemlélni ezt a zűrös, kesze-kusza, otromba, silány, faragatlan magyar valóságot, ó istenem... hát ki veszi ezt be? (Megjegyzem, a Katona közönsége...) Hiszen mindannyian a saját kis szubkultúránkba vagyunk bezárva, és onnét nyomjuk a nagyon is viszonylagos bölcsességeinket..

– *Ezt értem, de nem arról van szó, hogy eleve elutasítod a „való világ” szándékosan irodalmiatlan, reflektálatlan, a Zeitsstück nyersségével való megjelenítését?*

– Azért milyen jók és megértőek is tudtok lenni ti, kritikusok! Nem éreztem én itt semmi szándékos irodalmiatlanságot. Rossz irodalmat éreztem. Ez a társulat a saját élményeinek felhasználásával sokkal többet el tudott volna mesélni nekünk a „mai magyar valóságáról”, ha szabadjára engedhette volna magát, és nem olyan udvariassági szöveggel.

– *Mondjuk, hogy így van, bár én továbbra sem hiszem, ebben az esetben viszont még kielezettebben drámái a helyzet, hiszen akkor katasztrofális csődnek tekinthető, hogy a legjobb magyar társulat két évtized alatt sem tudta eljuttatni a maga „bejáratott” közönségét egy áttételesebb, szublimáltabb kortárs színházi nyelv befogadásáig. Más szóval, ha következetes vagy a saját logikádhoz, akkor ki kell mondanod: a Motel sikertelensége és a Koccanás sikere arra vall, hogy valami alapvető és helyrehozhatatlan baj van nálunk a színházi recepcióval.*

– Sajnos, ha következetes vagyok a saját logikámhoz, akkor csupán arról van szó, hogy a *Koccanás* közönsége nem a Bagossy

Laci ízlése szerint kacag, és a *Motel* című előadást sem olyanak látták, amilyenek azt a Bagossy Laci látta...

– *Te a Top Dogsszal jelentős sikert értél el a Katonában, az ember azt várta volna, hogy rögtön utána visszahívnak...*

– Rögtön utána visszahívtak, a *King Kong lányait* csináltam ott, vegyes sikerrel...

– *Sokféle rendezel, különféle helyeken, úgy tűnik, nem tartozol sehová. Nem tülekedsz, nem panaszkodsz. Kielégít téged ez a színházi létezés? Úgy értem, jól érzed így magad? Várod, hogy hívjanak, vagy te is megkérselek színházakat?*

– Eddigi taktikám a következő volt: soha nem dolgoztam még olyan helyen, ahová én jelentkeztem. Viszont ahol munkát vállaltam, ott megtettem minden tőlem telhetőt. Ahová nem hívnak, oda egyáltalán nem vágyom. (Úgy látszik, lélektanilag szükségem van rá, hogy ne én jelentkezsem, hanem hívjanak.) Egyre több olyan hely van viszont, ahová annak ellenére sem vágyom, hogy hívnak. Az utóbbi évek során a jó lehetőségek egyre fogynak, a rosszak viszont csodálatos ütemben szaporodnak. Az utóbbiakat nem vállalom el, az a kevés jó lehetőség pedig nekem éppen elég. Ha majd ezek sem lesznek, akkor valami másat fogok csinálni.

– *Nem merült föl, hogy valahová ne csak rendezni menj el, hanem főrendezőnek, vagyis nemcsak az előadásodért, hanem az egész társulatért vállalj felelősséget?*

– Nem merült fel, és nekem bőven elég a saját előadásaimért felelősséget vállalnom. Az sem kevés. Ha pedig a közös munka jó minőségű, és a végeredmény is minket igazol, annak rendszerint társulatépítő hatása szokott lenni, és az igazgatók dolga már csak az, hogy learassák ennek gyümölcsseit. Amúgy pedig a színházak számára nincs jobb üzlet, mint egy lelkiismeretes vendégrendező. Fix gázsíért megrendez valamit, azután pedig ingyért is képes ott tüsténkedni minden előadáson, beugró-, javító- és felújítópróbákat tartani, amennyit csak kell, merthogy ez nélkülözhetetlen része az előadás életének, akár megfizetik, akár nem.

– *Etikus ez? Úgy értem, a színház részéről.*

– Nem feltétlenül az etika, sokkal inkább a pénz hiányáról van szó. Nyilván lehetne velük szívóznia, alkudozni. De én sosem alkudoztam még sem a gázsíra, sem a szerződéseim részleteivel kapcsolatban. Utólag szoktam levonni a konzekvenciákat. Mert az sem mindegy, hogy melyik színházról van szó. Életem legalacsonyabb gázsíját a Katonában kaptam, de a munkából szakmailag ott profitáltam a legtöbbet. A Katonában nem azért vagyok ott minden egyes előadásomon, mert attól félek, hogy bármikor szétfolyhat vagy tönkremehet a munkánk, hanem mert szeretek ott lenni. Ha nekem kellene fizetnem érte, akkor is ott lennék. Ez is egy alkalom a találkozásra azokkal az emberekkel, akikkel együtt dolgoztam, és akiket megszerettem. Ascher szájából többször is hallottam már azt a nagyképű kijelentést, hogy „X. vagy Z. örüljön neki, hogy itt dolgozhat”. És a helyzet az, hogy Aschernek igaza van: X. vagy Z. örüljön neki, mert a Katona mára olyan szigetted zsugorodott, ahol a színházcsinálásnak még kultúrája van, és ahol a díszítőktől az asszisztensekig nagyon sok elkötelezett, jó emberrel lehet együtt dolgozni. A Katonában törvényszerűen születnek időről időre jó előadások, színházaink zömében azonban csak ritkán és véletlenszerűen. A Katonában egy rendező számára minden körülmény adott, hogy tehetséges legyen, és akinek ez nem sikerül, annak saját magában kell keresnie a hibát.

– *Nem vágyoz arra, hogy állandó, folyamatos jelenlétel meghatározó embere legyél egy közösen gondolkodó, azonos nyelvet beszélő csapatnak?*

– A főiskola után ezzel az elképzeléssel indultunk. Ezt tanultuk, és elődeink tapasztalatai is azt erősítették, hogy valamilyen formációban, közösségben, társulatban kellene gondolkodni. Több kísérletet is tettünk rá, de ezek nem sikerültek. Ha az ember tíz évet dolgozik vándorolva, akkor erre szocializálódik, és ez a szakmai fejlődésének, megszokásának, rutinjának, egész működésének a részévé válik. Társulatot ettől függetlenül bármikor lehet találni, de hogy nem így történt, az nekem nem okoz szenvedést. Vannak

színész barátaim, és vannak emberek a szakmából, akik fontosak a számomra, de nekem a színház sohasem volt a családom, nem a természetes közegem, kibírom, ha nem vagyok ott reggeltől estig. Néha belegondolok, hogy a színészek minden este játszanak, délelőtt próbálnak, sőt egyesek úgynevezett művészházaspárként élnek, és az egész napjukat a színház tölti ki. Rémálom. Nekem a színházcsinálás olyan, a habitusomtól idegen erőfeszítés, amit folyamatosan nem lennék képes föntartani. Effektív neurológiai problémáim támadnak, úgy kell rákészülnöm minden egyes munkára, mint bokszolóknak a címvédésre, treníroznom kell magam fizikailag és pszichésen, mert annál a hét vagy nyolc hétnél többet nem bírnék ki stresszben, álmatlanul.

– *Hány előadást tudsz rendezni évente?*

– Szerintem kettőt. De nekem egy lenne ideális. 2002-es négy bemutatóm volt a csúcs, és csak a szerencsének köszönhetem, hogy elég jól jöttem ki belőlük. A négyben benne volt a *Top Dogs* meg a *revizor* is, meg a horvát nyelvű *A színházcsináló*. Tulajdonképpen csak a vége sínylette meg az ámokfutást, a *King-Kong lányait*...

– *A sikertelen csoportszínházi „projekteket” egyike volt a veszprémi, amely már a pályázati stádiumban elbukott. Abban a csapatban benne voltál...*

– Az már az utolsó állomás volt. Kecskemét és a Bárka után.

– *Ezek min buktak meg? A körülményeken?*

– A tehetségtelenségünkön buktak meg. Azon, hogy nem tudtuk elvárásolni a kecskeméti közgyűlést, hogy nem tudtuk egymás rendezői munkáját hatékonyabban támogatni, hogy nem tudtuk legyőzni a Csányi János nevű színházi terminátort, hogy nem lobbiztunk elég jól, hogy nem rendeztünk elég ütős előadásokat, és a többi...

– *Nem érzel csalódottságot amiatt, hogy ezek a közös vállalkozások befulladtak? Nem fájdalmas magányos rendezőnek lenni? Vagy a rendező amúgy is mindig magányos?*

– Szinte hallom, ahogy a hegedűk megszólalnak a háttérben...

Nekem a magány drága kincs, ritkán jutok hozzá, imádom gyermekem egész nap a fejemen ugrálnak, és ordítanak a fülemben, aztán nemsokára elkezdjük a *Koldusoperát*, ahol ezer ember fog rohangálni a színpadon, és mindegyik engem kérdez majd, hogy mi a fenét csináljon... Befulladt közös vállalkozások után miért is vágyakoznék? Megpróbálok újakat találni, adott esetben olyan emberekkel, akikkel nem nevelkedtünk ugyan közös alomban, de talán éppen ezért lehetünk érdekesek egymás számára. Nincs okom a szerencsénket kárhoznatni. Kevés pályakezdő rendezőosztály kapott annyi lehetőséget a sorstól, mint amennyit mi. Már az is, hogy a Székely osztályába jártunk: óriási szerencse. Ketten az Új Színházban kezdték a pályájukat, én a Verebes vezette nyíregyháziiban, ami akkor az egyik legjobb színház volt Magyarországon. Bal és Harsányi Laci színházvezetői helyzetbe került, Simon Balázs Pesten és vidéken is kipróbálhatta magát. Ráadásul az új kezdek újra meg újra ránk irányították a figyelmet. A munkáinkkal folyamatosan szem előtt voltunk. Az, hogy mennyire kedvezőek voltak a körülmények, arra én magam vagyok a bizonyíték, belőlem ugyanis csak a rendkívül kedvező körülményeknek köszönhetően válhatott rendező. Az én rendezői tevékenységem, amely egyáltalán nem a színház közege iránti olthatatlan szenvedélyen alapul, már a körülmények legkisebb romlása esetén is menthetetlenül kisértelt volna. Az igazán nagy formátumú színházi emberek egyszerre tudtak erőszakos szörnyetegek, rafinált önérvényesítők, gátlástalan gengszterek és kifinomult, szellemes, bölcs művészek lenni. Más kérdés, hogy ez az ambivalencia nekem sohasem imponált.

– *Nem akarok a nevetekben apologetikus lenni, de talán Kecskeméten túl fiatalok és tapasztalatlanok voltatok...*

– Idősebbek voltunk, mint annak idején Zsámbéki és Székely, amikor színházvezetői helyzetbe kerültek, és sokkal puhább, népszerűbb színházat csináltunk, mint most ugyanott Bodolay, aki a legvadabb kísérleteket, a leghajmeresztőbb örültségeket is megen-

gedi magának. Valahogy ki tud jönni a várossal, valahogy ki tudta alakítani a maga közönségét. Nem feltétlenül az ízlésem szerint való az, ami ott zajlik, de a mostani kecskeméti színházban szinte bármit ki lehet próbálni, folyamatosan színpadra kerülnek kortárs darabok, legutóbb pedig egy nagyszerű Zsótér-előadást láttam ott: a *Kurázi mamát*.

– *Nemzedéked jelentős részére nem jellemző ez az önsajnálatot nélkülöző szemlélet.*

– Nincs miért sajnálni magunkat. Teljesen világos okai voltak annak, hogy miért nem tudtuk megtartani Kecskemétet, vagy miért nem kaptuk meg Veszprémet.

– *Pedig ott elég jó referenciáitok voltak...*

– Peter Brook ajánlására gondolsz? Szerintem az nagyzási hóbot volt. Mi köze ehhez Peter Brooknak? Ascherre sokkal inkább oda kellett volna figyelnie a kulturális bizottságnak, és ő sokkal szenvedélyesebben is harcolt értünk, mint mi saját magunkért.

– *Nem vagy harcos típus.*

– Nem. Mert a harchoz hit kell és ambíció. Ezeknek szűkében vagyok, de a szakmám gyakorlása közben mégis érvényesíteni szoktam bizonyos rögeszméimet. Rögeszmém egyáltalán nem esnek olyan távol a tiedtől, csak nem írok rólok esszét a HVG-ben, mert az egy másik szakma, az a te dolgod. Az, hogy mit rendezek és mit nem, hová megyek el dolgozni és hová nem: csupa személyes demonstráció. Úgy látszik, szükségem van erre. Mindazonáltal szeretem az agilis emberek társaságát, szeretem, ha vannak, akik szívesen ordibálnak helyettem, ha vannak színészek, akiket a színpadon egymásra uszíthatok, és akik adott esetben lelkesíteni vagy fegyelmezni is képesek egymást. Hajdani osztálytársaimmal még abban sem sikerült soha megegyeznünk, hogy ki legyen az igazgató – merthogy senki sem akart igazgató lenni.

– *Talán az igazgató személyétől függ, hogy ki tud-e alakulni egy jó hangulatú, jó képességű közösség. A Katona nyilván ilyen. Vannak még hasonlóak, vagy nagytóval kell keresni? A Madách Kamara (most már Örkény Színház) vajon ilyen?*

– Ha jól értem, azt kérdezed tőlem, hogy Mácsai jó igazgató-e... Szerintem az ő színházvezetői bizonyítványát korai lenne még kiállítani. Az biztos, hogy az én esetemben képes volt ideális feltételeket teremteni a munkához. Korábban egyáltalán nem ismertük egymást, nekem mindig gyanús volt az ő hihetetlen népszerűsége, bölcsész koromban keserű irigységgel néztem hamvas arcképeit a lánykollégiumok szobáinak falán. Viszont azóta sem tudtam rajtakapni: nem láttam szerepelni egyetlen reklámfilm-ben vagy sorozatban, vagy más hülyeségben. Friss megismerkedésünket mindjárt azzal tetéztük, hogy rendeztem is őt *Az arab éjszakában*, ami veszélyes dolog, sohasem rendeztem még egyetlen igazgatómat sem, ugyanakkor a közös színházi munkánál nincs semmi, ami leplezetlenebbül mutatná be egymásnak a benne résztvevőket. Ez a közös munka minden előzetes várakozásomat felülmúlta, de egyszer jól dolgozni, az nem nagy kunszt, az bárkinek sikerülhet, a színház hosszútávú futás, és ez mindannyiunkra vonatkozik. A próbákon Mácsai igazgatóként is el tudott vegyülni a többi színész között, alázattal tette a dolgát, türelemmel viselte a rendezői ütlegeteket, és derekasan birkózott a feladat nehézségeivel.

– *Nem volt szokatlan a színészeknek, hogy mozdulatlanlanságra voltak itélve, és belső energiákat kellett mozgósítaniuk külső, gesztikus segítség nélkül?*

– Szokatlan volt, de mivel a játék szabályait egy hosszú gondolatmenet konklúziójaként fogalmaztuk meg mint szükséges megoldást, mindenki számára világos volt, hogy miről van szó. A végén már az zavarta volna őket, ha nem így jártunk volna el. Ez a munka mindannyiunk számára kaland volt, korábban egyikünk sem csinált még hasonlót.

– *Mikor dőlt el, hogy öt szék lesz, és a színészek végig ülni fognak?*

– Ez már eldőlt, amikor elkezdtük a munkát.

– *Benned mikor dőlt el?*

– Nagyjából mire elkezdődtek a próbák. Előtte több verzió volt. Mindenképpen szeparálni akartam a figurákat. Először egy cellából álló építményben gondolkodtam, amit aztán elkezdtünk megtisztítani a fölösleges elemektől. Nagyon jó volt Antal Csabával együtt dolgozni. Bebizonyosodott, hogy ő a legzártabb, legstatikusabb, legminimalistább kereteken belül is képes gazdagon, inspirálóan, erős vizualitással fogalmazni.

– *Van egy pár zavarba ejtő dolog, nem is tudom, hogy szándékosan akarod-e zavarba hozni a nézőt. Például, hogy végig nyárról van szó, általában a melegekről beszélnek, a színészek pedig télkabátban, kesztyűben ülnek, és havazik.*

– Ez magát a szerzőt is meglepte, amikor egy közös ebéden megpendítettem neki, mielőtt még látta volna az előadást. Nem árultam el előre semmi mást, csak ezt az egy dolgot. Láthatatlanban nagyon bizarrnak érezte a gondolatot, és azt hiszem, rosszat sejtett, hiszen *Az arab éjszaka* jól sikerült előadásai mellett nyilván kínos élményekben is volt része bőven szerte a világon. Végül az ő számára, ahogy elmondta, ez volt az egyik legfontosabb gondolat, amivel sikerült hozzátennünk valami lényegeset az általa eddig látott interpretációkhoz. Részemről nincs ebben az ötletben semmiféle meghökkentő szándék, egyszerűen ez is a játék logikájából következett. Ez egy elmesélt, felidézett történet, éppen ezért egy másik, képzeletbeli színpadon kell játszódnia. Minden, amit illusztrálni próbálunk ezen a mi valóságos színpadunkon, az lerántja a történetet. Minden gesztussal arra kellett törekednünk, hogy a színpad csak a mesélés helyszíne legyen, maga a történet pedig egy másik világban játszódjon. Ehhez a legnagyobb kontrasztokat kellett használnunk. Ha törülközőbe csavart meztelen nőt, nyári ruhát alkalmazunk, akkor ez a két világ túlságosan közel kerül egymáshoz. Elmeséltem a színészeknek, ahogy mi a gyerekekkel fantáziálni szoktunk téli napokon. Lefekszünk az ágyra, és elképzelünk egy szép nyári napot a nyaralóban. Nem történik semmi rendkívüli, reggel fölkelünk, süt a nap, vakond

A portrékat Schiller Kata készítette

bácsi megint szétbarmolta a pázsitot, ipiapacs a kertben, aztán cseresznyét szedünk, és így tovább. Viszont nyár van, és a nyár minden apró részletét megpróbáljuk a lehető legerősebben felidézni. Ezt a tevékenységet jobban szeretik, mint bármilyen mesét. A tél mint a nyártól legtávolabbra eső kontraszt került bele az előadásba. Mint az elvagyodás terepe. Hogy ne kelljen illusztrálnunk a nyarat. Hogy semmit se kelljen illusztrálnunk, és egyszerűen átírányítsuk a néző fantáziáját arra a „másik színpadra”.

– *A tél a hideg, „rideg” magány, ezzel áll kontrasztban a valóságtól elszabaduló, szürreális belső történet, amelyet mágikusnak, „televényesnek” neveztem. Számomra ez elég világos.*

– Persze egy ötlet akkor jó, ha több dimenziója van. Elmondtam, hogy mi hogyan jutottunk el a télhez, de ez sok minden mást is jelenthet. Schimmelfennig számára azt jelentette, hogy ezek megfagyott emberek, az ő számára a mozdulatlanság megfagyottság. Ez nekem nem jutott eszembe. De például a tél gondolatán keresztül érkezünk el Schuberthez is, a darab zenei világához.

– *Nem féltél, hogy „zsótérosnak” fogják tartani az előadást?*

– ... Elképzelem magamat, ahogy otthon ülök a konyhában, és hirtelen rettegni kezdek, hogy az előadásomat „zsótérosnak” fogják tartani... Az igazság az, hogy munka közben sokszor eszembe jutott Sanyi, mert többször is hallottam már tőle szomorú utalásokat arra vonatkozóan, hogy egyes színészei milyen nehezen viselik a próbákön az ehhez hasonló statikus feladatokat. Eleinte nem is tudtam, hogy pontosan hogyan fogjuk ezt heteken át próbálni, és fel voltam készülve a konfliktusokra meg az elfásulásra. De egyik sem következett be, mégpedig valószínűleg azért nem, mert a mi eljárásunk teljesen világosan következett a darabból, mindvégig a darabból fakadó követelményekre próbáltam választ találni. A Zsótér által színpadra állított műveknek nem mindig van ilyen evidens közük ahhoz a zárt formához, amelyben működteti őket, klasszikus művek esetében egy vagon hagyománnyal is

számolni kell, és ebből következően a színészeknek is ezer prekonceptiójuk lehet az eljárás módjára vonatkozóan. Aki ért egy kicsit a színházhoz, van tehát érzéke a részletekhez, az sohasem keverné össze a mi előadásunkat egy Zsótér-előadással, vagy egy ücsörgős Vasziljevvel, vagy egy ücsörgős Táborival, vagy egy ücsörgős Bob Wilsonnal, vagy egy ücsörgős Halász Péterrel, és így tovább. S mindezt egyáltalán nem azért mondom, mintha az originalitás számomra túlságosan fontos lenne. Nem tudom, hogy Zsótér számára mennyire fontos, egy nem régi interjújában nagyon vehemensen jelentette ki, hogy az ötletet, amire az egyik előadását építette, „még a bűdös életben senki sem csinálta”. Talán csak ironizált az újságíróval, mindenesetre az előadásai jellegzetes jegyeket viselnek magukon, ami a kritikusok számára mindig nagy boldogság, és ennek következtében mára már egyetlen nagy kultikus mámorban mossák össze a nagyszerű és a kevésbé sikerült Zsótér-előadásokat.

– *Furcsa dolog ez, a saját gyakorlatomból harmincöt éve tudom, hogy en bloc beszélnek kritikáról, és ami nem illik bele az előítéletes képbe, azt észre sem veszik, vagy „fordítva” olvassák...*

– Szívem szakad meg a magyar színikritikáért...

– *A Zsótér-féle Krétakörről a SZÍNHÁZ-ban egyáltalán nem rajongó kritika jelent meg, és a szerzője, Forgách András mesélte, hogy volt, aki megróttá, amiért túldicsérte az előadást. De ha lehet, ne menjünk ebbe bele. Az előbb azt mondtad, hogy a darab követelményeire akarsz válaszolni. Mitől függ, hogy a „követelés” eljut-e hozzád, egyszerűbben szólva, te találd (keresed) a darabokat, vagy azok találnak meg téged? Még egyszerűbben: te „házalsz” a neked kedves művekkel, vagy a színgazdátok próbálnak rávenni az ő favoritjukra?*

– Nem ismerem a „házalás” fogalmát. Otthon ülő típus vagyok. Viszont mindig nagy nehézséget okoz döntést hozni a következő munkámról. Általában nincsenek titkos vágyaim vagy kedvenc darabjaim.

– *Soha?*

– Szinte soha. A „kedvenc darabom” az egy irodalmi kategória. Még akkor is, ha konkrét színházi megoldásokat képzelek el hozzá.

– Mondjuk, konkrét színészeket egy adott társulatban?

– Egy színdarabot az adott színházi helyzet egésze tesz értelmessé vagy értelmetlenné. Lehet kedvenc darabom, de ha nem találkozik a társulat igényeivel és képességeivel, akkor hülyeség erőltetni. Aztán felbukkanhat egy másik mű, amit egyáltalán nem dédelgettem évek óta, de egyszer csak pofán találja a társaságot, és izgalmas helyzetet teremt a színészek és a rendező számára is. Sokszor nem is darabok, sokkal inkább témák után kutatok.

– A Top Dogs ilyen volt?

– A Top Dogs nagyon jó kiindulópont, izgalmas alapanyag, de hosszú ideig nem tudtuk eldönteni, a Katona melyik színész-generációja játssza. A fiatalok melletti döntés nem tűnt problémamentesnek, ugyanis a darab nem fiatalokra íródott, és ezt a választást a munka során igazolni kellett. Az is világos volt, hogy a szöveget menet közben kell megírni, tehát más munkamódszert feltételeztem, mint amihez hozzászoktunk.

– Nálad a rendezés, úgy tűnik, jelentős mértékben az alkalmazkodás művészete. Nem fordul elő, hogy te jelentkezel ötlettel, és azzal, hogy hozzád alkalmazkodjanak?

– Minden színházi helyzetnek, a benne tevékenykedő személyeknek van egy közös önmozgása, amivel szembe lehet ugyan fordulni, de ha tehetséges, jó emberekről van szó, akkor nem érdemes. Ennek a konszolidációnak én is a része vagyok, a tevékenységem nyilván felismerhető, de hogy ez a mindannyiunkból gyúrt gombóc merre kezd el gurulni, azt érdemes kifigyelni, mert aztán már csak egyengetni kell az útját. Ugyanakkor szívesen gondolkodom együtt a színházvezetőkkel, sokszor kifejezetten inspiráló, amikor számolni kell az évad összeállításából adódó kényszerekkel és törvényszerűségekkel. Azzal, hogy ki milyen szerepeket kapott már, kinek mire lenne még szüksége, milyen darab illene bele az alakuló évadtervebe s a többi. Ezek a kötöttségek sokszor jó helyzeteket teremtenek, míg előfordul, hogy az abszolút szabadságnak tehetetlenség a következménye.

– Általában elfogadod az első darabjavaslatot, vagy van lehetőség alternatívára?

– Sosem mentem bele olyan helyzetbe, ahol nem volt választásom. Időnként előfordul, hogy kész szereposztással hívnak, ez nyilván elképzelhetetlen. Amikor Pécsen dolgoztam, Balikó kétszer is olyan darabot javasolt, ami nagyon jó ötletnek bizonyult, A revizort és a Menedékhelyet. Hogy ő átgondolta-e, vagy egyszerűen csak ráhibáztott a helyzetre, azt nem tudom, de mindig mérlegelni szoktam, amit az igazgató java-

sol. Abból indulok ki, hogy neki igazán jól kell ismernie a társulatát, átlátja, hogy mire van szüksége, ezért megpróbálom fontolóra venni az ajánlatát.

– Mondjuk, A revizor meg a Menedékhely nem azok a darabok, amelyeket fölfedezésszerűen kell előkotorni az emlékezetből, de eszerint egyik sem járt kifejezetten a fejedben.

– Nem a darabnak kell fölfedezésszerűnek lenni, hanem a színházi helyzetnek, amit a darab indukál. A Katonában mindig több darab közül lehetett választani és akár hosszan mérlegelni. A Madách Kamarában is folyamatos keresgélés zajlik. De mindenütt a társulat adottságai és az évad szerkezete jelölik ki a kereteket. Azokon a helyeken, ahova hívnak, valamilyenre ismernek már, tehát rövidre zárt helyzetbe, ami eleve nehezűt tenné az együttműködést, ritkán kerülök.

– Ez a szakmai létezés technika némileg magyarázatot ad arra, hogy nem sikerült rálelnem a preferenciáidra...

– Milyen értelemben?

– Abban, hogy milyen a „színházad”, milyen karakterű darabokat választasz, milyen jellegű előadásokból lehet rád ismerni. Ezt nem kritikai élel mondom, hiszen vannak monomániás, könnyen kiismerhető rendezők, mások meg változóak, kiismerhetetlenek, ami önmagában nem értéktétel. A te skálád, ahogy én látom, a pszichológiai realizmussal megrendezett klasszikustól a „posztmodern” kortárs drámáig, a publicisztikai társadalmi szatírától az operettig (nem az elitnek szánt, kifordított operettig) terjed, és általában mind-egyikből jól jössz ki, valami játékos komolysággal. Hiányzik belőled a voluntarista, világmegváltó görcs, de azért mindenbe belevetted a véleményed a világról. Mint akinek fontos a színház, de a színházcsinálás értelmébe vetett különösebb illúziók nélkül. Ez ritka és imponáló magatartás. Ha azt mondd, hogy el vagy keseredve, az sem látszik rajtad...

– Ilyeneket mondok?

– Egyszer azt mondtad, hogy valamelyik igazgatóval már beszélni se lehet, mert ha szakmai problémát vetsz fel előtte, azt válaszolja, hogy rendben, lehet szó magasabb gázsívról... Nincsenek jó helyzetek, mondtad, nem biztos, hogy neked egyáltalán rendezned kell, de ebben is volt valami sztoikus nyugalom. Mintha nem volnának idegeid, nem utálnál senkit, ami elég ritka a szakmában...

– Végül is az előadások a lényegesek, amiket csinálók. Ti színháztörténeti kategóriákkal bibelélődtök, én pedig az éppen aktuális munkámmal. A végeredményt tekintve tök mindegy, hogy vannak-e idegeim, és hogy utálok-e valakit, és hogy mit próbálok meg elhíttetni magamról egy ilyen bájos kis beszélgetésben a SZÍNHÁZ című újságban.

– Mégis sérülés nélkül jössz ki a dolgokból, mint aki burokkal veszi magát körül, sőt talán kívül is áll...

– Megfigyelőnek lenni és kívül állni, és nem elfogultnak lenni semmilyen irányban: az maga a drámai művészet. A színház világában nem olyan könnyű megőrizni a szellemi függetlenségünket. Ebből a szempontból mindig irigyeltem az írókat vagy a képzőművészeket... Azt hiszem, a színház a legalpárabb művészet, ami csak létezik a világon, mert folytonosan ki van szolgáltatva a közönség és a hatalom óhajainak. Nagyon ritkán tud felülemelkedni ezen a kiszolgáltatottságon, de kétségtelen, hogy olyankor csodálatos pillanatokra képes produkálni...

– Meg is kell élni. Évi két rendezésből meg lehet élni?

– Szabadúszóként semmiképpen. Szerecsére gyermekeim édesanyja alaposan kiveszi a részét a családi élet finanszírozásából.

– Novák Eszter ugyanebben a lapban azt mondta, hogy egy fiatal, kezdő rendezőnek minél többet kellene dolgoznia, ami alkalmasint nincs módjában. Az még kevésbé, hogy megválogassa a helyet, ahol dolgozik. Ez nálunk valahogy úgy működik, hogy választhatsz: kényelmesen kivárod, vagy makacs szívóssággal kiverekszed, hogy odafigyeljenek rád. Az első esetben megvan a veszélye annak, hogy nem kerülsz a főtáblára.

– Akkor legyen inkább a második eset: mindenki makacs szívóssággal verekedje ki, hogy odafigyeljenek rá.

– Mennyire kifizetődő ez? Nem anyagilag értem, hanem szellemileg vagy művészileg. Mondjuk, megcsinálasz egy előadást, beleadsz apait-anyait, esetleg még elégedett is vagy vele. Mit kapsz ezért cserébe? A szakmától, a közönségtől, bárkitől. Van valami súlya annak, hogy adott esetben színház születik?

– Vágyainkat, ugyebár, csak ideig-óráig élhetjük ki, aztán újratermelődnék. Egy igazi színházi embert maga a csinálás tesz boldoggá. És ha sikerül valami jót csinálnunk, azért állami kitüntetések, szakmai díjakat, közönségdíjakat, rajongói leveleket lehet kapni, rokonok, barátok, ismerősök, munkatársak elismerő szavait, amitől ideig-óráig elégedettnek érezzük magunkat, boldognak is netán, szebben telik az élet, és az életünk értelmesnek látszik... ideig-óráig...

– Hatszáz bemutató van egy évadban, több tucat színház működik, úgymond, virágozik a színházi élet...

– Virágozzék. Mint ahogy minden virág. Mert akkor én is virágozhatok. És felőlem nyugodtan egymás nyakába borulhat a Sas József a Csengery Adrienne-nel vagy a Gázsó Gyuri a Csala Zsuzsával, vagy a Szulák Andrea a Stohl Andrással, mondjuk, egy kiadós színészfarsangon a Nemzeti Színházban, csak nekem ne kelljen ott lenni, mert én nem vagyok bulizós típus, és kinek jó az, ha bámulnia kell a sanyarú orcámat? Végül is csak el akarom tölteni

valahogy az időmet, de ez nem léhaság, hanem az esélytelenek nyugalma. Néha nyugtalansága. Amikor csinálni kell, akkor valami mégis arra ösztökél, hogy jól csináljam. Ahhoz képest, hogy milyen halálos procedúra ez, amiben részt kell vennünk... szóval kinézel az ablakon, és minden számitás szerint az embereknek visítózva kéne rohanganálniuk a rémületől az utcákon...

– *Más országban mintha nem lenne ennyire reménytelen a színház...*

– Nem a színházról, hanem a Föld nevű bolygóról beszélek.

– *Vagy úgy...*

– Nem tudom, hogy más országban mennyire reménytelen a színház, gondolom, nagyjából ugyanennyire, minthogy a globalizálódó marketingkultúra korszakát éljük. A piacedemokráciát. A hatalomnak nem mindegy, hogy a tömegek mit és kít választanak. Promóciófüggő hatalmasságok, politikusok és kereskedők rohanganak a világban, akiknek a léte azon múlik, hogy a tömegek megválasztják-e őket, illetve hogy azt a terméket választják-e, amiből az ő pénzük származik. Éppen ezért minden erejükkel azon fáradoznak, hogy a nép bárgyúságát a kellő szinten tartsák. Amennyiben a színház arra hivatott, hogy eloszlassa a bárgyúságot, súlyos ellenérdeklésségről van szó, amiben az a kellemetlen, hogy a színházak sorsáról is a bárgyúságpártiak hozzák a döntéseket.

– *Vannak helyek, ahol azért látsz valami érdemlegeset?*

– Keveset utazom. Meglepett, hogy Lengyelországban úgy beszéltek a magyar színházról, mint ahol valami csodálatos megújulás, fellendülés zajlik. Egyfelől értem őket, mert potenciálisan sok van a mi színházunkban, és amit látnak belőle egy fesztiválon, azok a mazsolák. Ha a kultúrpolitikusok értenének hozzá, világszínvonalú helyzeteket lehetne teremteni. De nem várhatjuk szegényektől, hogy mindenhez értsenek, nem igaz? Ráadásul ez az állandó hajsza a választók bizalmáért, ez nem tréfadolog, itt nem lehet semmit a véletlenre bízni, nem lehet holmi bizonytalan esztétikai vitákba és állásfoglalásokba bonyolódni. Hiszen Kant is megmondta, nem igaz, hogy az izlésről nem lehet vitatkozni. A Katona egyre ijesztőbb defenzívába kényszerül, Schillingék nem tudnak maguknak egy rendes helyet szerezni, Mohácsi csodálatos előadásainak soka-sága tűnik el a vidéki bérletrendszer súlyos zűrzavarában, miközben művészileg deficitos színházak garmadája üzemel szerte a hazában.

– *Akkor mégis lehet valami hiba a struktúrában, amihez senki sem mer hozzányúlni, még szavakban sem. Ha egyszer egy nagy horderejű kaposvári előadást nem lehet országosan hozzáférhetővé tenni, egy művészszínházat – a Katonát – pedig ellátni azokkal az*

anyagi eszközökkel, amelyekkel legalábbis szinten tudja tartani a tevékenységét, akkor a kultúrpolitika vagy a színházi irányítás – nevezük, aminek akarjuk – „csak” két dologra képtelen. Arra, hogy támogassa az értékek létrejöttét, és arra, hogy ha az érték létrejött, széles körben hatékonyra tegye.

– De hát mi az érték? Ez itt a bökkenő. Ki dönti el? Már a politikai marketing sem arról szól, hogy az általam vallott értékekkel a választók elé lépek, és bízom benne, hogy elég szuggesztív és hiteles vagyok ahhoz, hogy engem válasszanak. Arról szól, hogy megszondáztatom a népet, mi az, amit értéknek tekint, mi az, amit hallani szeretne, és aztán azt egy hatékony kampányban elmondom neki. „Milyen színházat szeretnél, drága népem?” „Éppen ilyet, amilyen most van minékünk!” Jordán Tamás Nemzeti Színháza tökéletesen megtestesíti ezeket a szép demokratikus elvárásokat, neki magának eszébe sincs kultúrharcot folytatni, minden nyilatkozatában kitér az esztétikai állásfoglalások elől, betemeti az árkokat kormány és ellenzék, vidék és főváros, izlés és izléstelenség, tehetség és tehetségtelenség között.

– *Egy szakmai tekintélyekből álló elit képviselő nem érhetne el változást, vagy legalább nem doppingolhatna egy ilyen irányú előterjesztést?*

– És kik lennének ezek a „szakmai tekintélyek”? Nem hiszem, hogy konszenzusra lehetne jutni egy ilyen testület létrehozásában. Téged beválogatnának? Mondjuk, azok, akiknek a színházat rendszeresen ütőd-vágod? Gondolom, ők lennének többségben. „Egy demokratikusan választott, szakmai tekintélyekből álló elit képviselő.” „A demokratikusan megválasztott elit.” Ez nagyon reménytelenül hangzik. Hiszen még az a tervezet is feloldhatatlan feszültséget okoz, amelynek alapján az úgynevezett kőszínházaktól pénzt vonnának el az úgynevezett alternatív színházak számára. Persze kilóra, és nem minőségi megfontolások alapján...

– *Van ilyen tervezet?*

– Állítólag van. Sokan a te nevedhez is kötik...

– *Rajtam a meglepetés sora... Nem hallottam ilyesmiről, pláne nem írtam, és ha írtam volna is, először fordulna elő a praxisomban, hogy hatással van a kultúrpolitikára. A sajtóban megjelent írásaimon kívül pedig, szerencsére, nem vagyok viszonyban az apparátussal, én nem kérdezem őket, ők nem kérdeznek engem, úgyszólván kvittek vagyunk. Az alternatívokat illetően, szerintem mindenki alternatív, amikor kezdő, amikor el akar indulni, és a művészi innováció támogatására tényleg gyalázatosan nincs forrás, befogadó színház, inkubátorház, ilyesmi.*

– Marad tehát a kultúrharc. Fáradhatatlan dörgedelmeid a különféle sajtóorgánumban. Amit én egyáltalán nem nézek

olyan rossz szemmel, mint ahogy gondold. De mint kritikussal magamban egyre többször állok vitában veled. Leginkább az ördögi részletek tekintetében. Mert pontosan lehet látni, milyen erővonalak mentén érvelsz, mi mellett és mi ellen, és számomra sohasem volt kérdéses, hogy én is valahol a te oldaladon serptertélek. A dolog attól egészségtelen, hogy mint kultúrharcos túlságosan nagy blokkokban kényszerülsz gondolkodni, és nem tud létrejönni az a kívánatos helyzet, amelyben az általad szeretett és tisztelt rendezők adott esetben gyenge rendezéseiről, hibáiról és tévedéseiről finom, leleplező és kérlelhetetlen érvek sokaságával úgy tudod elmondani azt, hogy azok gyenge rendezések, hibák és tévedések, hogy közben a szereteted és a támogatásod nem kérdőjeleződik meg egy pillanatra sem. Talán ösztönösen kerülni akarsz, hogy az ellenség malmára hajtsd a vizet.

– *Úgy érzed, nem azt mondom, amit gondolsz?*

– Ez túl sarkos megfogalmazás. Azt mondanám inkább: bajtársias a hozzáállásod. A kritikus meg a kultúrharcosi tevékenység észrevétlenül összemosisodik. Például volt egy villámbeszélgetésünk Kaposvárról, arról, hogy Babarczy milyen katasztrofális előadást csinált a Nosztyból, majd megtudtad, hogy Kaposvár tulajdonképpen a létéért fog küzdeni a következő hetekben, és ebben a helyzetben rögtön mérlegre tetted a véleményed...

– *Arra gondolsz, amikor azt írtam a Nosztyról, hogy inkább el kellene dugni, mint fölhozni a vidéki színházak fesztiváljára?*

– Pontosítanék. Azt mérlegeltem, hogy a kialakult helyzetben mi a fontosabb: hangoztatni egy rossz előadással kapcsolatos véleményednek vagy lándzsát törni a kaposvári színház hagyományainak folytatása mellett. Pedig, szerintem, a két probléma együtt is nagyon jól kezelhető, hiszen Babarczy sosem volt kiemelkedő rendező, a kaposvári színház soha nem az ő rendezői talentumára épült, viszont nagyszerű színházvezető volt, és a kincsnak, amit huszon-egynehány év alatt létrehozott, nyilván nem az ő Noszty-rendezése jelölné ki a jövőjét, hanem azok a nálánál fiatalabb emberek, akikből az ő színházában lettek jelentős színházcsinálók, és akiknek ő át szeretne volna adni a stafétabotot.

– *Amit kultúrharcnak nevezel, az egyszerűen értékelés. A lényeg abban van, hogy a tehetséges, minőségi emberek gyöngébb teljesítményei is toronymagasan nagyobb kvalitást és esztétikai nívót képviselnek, mint az a tengernyi átlag, amelyből kiemelkednek. A kritikus szerencsétlensége, hogy a tengernyi átlagot is látnia kell, bár ebben őszintén szólva egyre inkább kételkedem, és az utóbbi időben a magam részéről radikálisan csökkenttem a megnézendő előadások körét. Régóta elnéző*

mosollyal figyelem egyébként, hogy a színházi elit egyes képviselői védőernyőjük alá vonják a színház jelenlegi struktúrájának egészét, inkluzíve azokat a színházakat is, ahová be nem tennék a lábukat. Ez természetes, hiszen ha betennék, abban a pillanatban már kínos volna védeniük. Ettől függetlenül, elismerem, hogy létezik esztétikai vakság, és ha az ember százharminc előadást lát egy évadban, a top 12 értéke relatíve megugrik.

– Valóban nehéz beleélnem magamat abba a tudatállapotba, amely százharminc magyarországi előadás megtekintése után alakul ki az emberi elmében. Viszont eszembe nem jutna az általam becsült színházcsinálók azzal megaláznai, hogy teljesítményüket a nagy magyar átlaghoz mértem.

– Abban az előadás-mennyiségben, ahányat évadonként látok, a legriasztóbb tapasztalatom, hogy össze nem vehető minőségekről van szó. Ez borzasztó nagy csapda. Kétségtelenül érdekesebb, pláne élvezetesebb lenne többször megnézni a fontos előadásokat, és hagyni a fenébe azokat, amelyekkel csak az időmet pocskolom. Bár efelé haladok, visszatart, hogy ha ebben túlságosan előrehaladok, elvesztem azt a pozíciót, amelyből átlátom a magyar színházat, persze távolról sem a teljes spektrumot, de legalább egy mérlegelhető hányadát.

– Kultúrharcosként kötelességed jól ismerni azt, ami ellen fellépsz.

– Próbálok veled elhitetni, hogy nem vagyok kultúrharcos. Nem is voltam soha, és egyre kevésbé látom érdemesnek annak lenni. Csak a véleményemet mondom, ebből viszont egyelőre igyekszem nem engedni.

– Én pedig próbálok elhitetni veled, hogy minden tiszteletem azoké, akik a véleményüket mondják, és abból igyekeznek nem engedni. Ha pedig nem lesz majd tovább, és győz az ellen, hidd el, hogy én is jobban szeretnék állva meghalni.

AZ INTERJÚT KÉSZÍTETTE: KOLTAI TAMÁS

ÉLET ÉS
IRODALOM
IRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP

Szeretnénk Önt is olvasóink táborában üdvözölni, egy viszonylag szűk, ám rangos szellemi kör tagjai között. Szerzőink, akikkel a lap olvasása révén megismerkedhet, a kortárs irodalom, publicisztika és grafika élvonalbeli képviselői.

Pénteken keresse az újságárusoknál, vagy fizessen elő az ÉS-re!

Előfizetési díj egy évre: 11 300 Ft, fél évre: 6300 Ft, negyedévre: 3366 Ft

Megrendelem az ÉS-t

.....pld.-ban

.....időtartamra.

Kérem, küldjenek részemre előfizetési csekket.

Név:.....

Cím:.....

A megrendelőszelvényt kitöltve küldje vissza címünkre: 1089 Budapest,

Rezső tér 15. Tel.: 303-9211, Fax: 303-9241

1094 Budapest | Liliom utca 41. | Tel: 215-16-00 | www.trafo.hu | trafo@trafo.hu

trafó

A HATÁRESET SZÍNHÁZI SOROZAT ELŐADÁSAI

Az AstraZeneca, az Electrolux és az Ericsson támogatásával
a Svéd Intézet és a Trafó a Svédületes! keretében bemutatja:

■ **Cirkus Cirkör (S): 99% unknown**
szeptember 30. – október 3. 20h

■ **Nico and the Navigators (D):
Eggs on Earth**
október 21–22. 20h

A Budapesti Őszi Fesztivál, a Krétakör és a Trafó bemutatja:

■ **Térey János: A Nibelung lakópark –
3. rész, Hagen avagy a gyűlöletbeszéd**
rendező: Mundruczó Kornél, előadja: a Krétakör
helyszín: Budavári Sziklakórház (I. Lovas u. 4/c)
október 22–24, 26–28. 20h

A Francia Intézet és a Trafó bemutatja:

■ **Les Ateliers du Spectacle (F):
A distances – 7 pièces brèves**
november 5–6. 20h

Árva! György/Természetes Vészek Kollektíva:
■ **Angyaltár**
november 18–22. 20h

A Thinking Forward holland kulturális évad keretében:
■ **Hotel Modern (NL): The Great War**
december 17–18. 20h

A British Council és a Trafó bemutatja:
■ **Ursula Martinez (UK): A Family Outing**
január 14–16. 20h

■ **Big Art Group (USA): Flicker**
március 11–12. 20h

PORT.hu
mozi tv színház

SÜGÖ

MRonline

ÉLET ÉS
IRODALOM

